

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

SPECIAL CRIMINOLOGICAL MEASURES TO PREVENT FRAUD BY AN ORGANIZED GROUP

Недзельська Г.В., пошукувач

Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права»

Зміни, що відбуваються у політичній, економічній та культурній сферах українського суспільства, активізують процеси трансформації організованої злочинності та видозмінюють характер її зворотних зв'язків із громадськими інститутами. У ситуації, що склалася пріоритетним напрямом політики має стати об'єднання економічних, організаційних і правових ресурсів у напрямку боротьби з організованою злочинністю, і особливо з організованим шахрайством як найбільш латентним її видом, що активно розвивається.

Зменшення поширеності шахрайств та зниження їх тяжкості, як свідчить світовий та національний досвід, не може бути досягнуто лише за допомогою кримінального покарання, оскільки такі заходи не можуть усунути соціальні (насамперед соціально-психологічні) причини та умови шахрайства. Боротьба з шахрайством може бути ефективною лише в тому випадку, якщо вона має комплексний характер.

В даній статті проведено розробку спільних заходів боротьби з шахрайством. До того ж слід взяти до уваги, що за своєю суттю такі заходи збігаються із загальними заходами боротьби зі злочинністю взагалі і, відповідно, добре вивчені або вимагають виконання нових фундаментальних досліджень. У цьому у цій науковій статті розглядається лише спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайства, що вчиняються організованою групою.

Говорячи про спеціально-кримінологічне запобігання організованого шахрайства, важливо враховувати, що шахраї є найінтелектуальнішими представниками злочинного середовища, вміло пристосовуються до умов через зміну та вдосконалення способів скоєння злочину. У кримінології немає спільної думки щодо змісту спеціально-кримінологічної профілактики. Залежно від обраного критерію вона визначається як «діяльність правоохоронних органів, спрямованих на виявлення причин та умов скоєння злочинів»; «система заходів, спрямованих на виявлення та усунення конкретних причин і умов, а також на запобігання скоєння злочинів "конкретними особами»; «психолого-виховний вплив на осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності» та ін.

Ключові слова: шахрайство, спеціально-кримінологічні заходи, організована група, запобігання.

Changes in the political, economic and cultural spheres of Ukrainian society are intensifying the transformation of organized crime and changing the nature of its feedback to public institutions. In the current situation, the priority of the policy should be to combine economic, organizational and legal resources in the direction of combating organized crime, and especially organized fraud as its most latent and actively developing type.

Reducing the prevalence of fraud and reducing its severity, as shown by world and national experience, can not be achieved only through criminal punishment, as such measures can not eliminate social (primarily socio-psychological) causes and conditions of fraud. The fight against fraud can be effective only if it is comprehensive.

In this article, joint measures to combat fraud were developed. In addition, it should be taken into account that at its core such measures coincide with general measures to combat crime in general and, accordingly, are well studied or require the implementation of new fundamental research. In this scientific article, only specific criminological measures to prevent fraud committed by an organized group are considered.

Speaking of special criminological prevention of organized fraud, it is important to keep in mind that fraudsters are the most intelligent representatives of the criminal environment, skillfully adapt to conditions by changing and improving ways of committing crimes. In criminology there is no common opinion on the content of special criminological prevention. Depending on the chosen criterion, it is defined as "the activities of law enforcement agencies aimed at identifying the causes and conditions of crimes"; "A system of measures aimed at identifying and eliminating specific causes and conditions, as well as to prevent the commission of crimes by specific individuals"; "Psychological and educational impact on persons prosecuted", etc.

Key words: fraud, special criminological measures, organized group, prevention.

Розглядаючи спеціальне запобігання як діяльність правоохоронних органів та інших суб'єктів профілактики, спрямовану на усунення причин та умов, що зумовлюють скоєння різних злочинів, важко погодитись з його зведенням до запобігання конкретним злочинам або до психологічного впливу.

Якщо загальносоціальна профілактика орієнтована оптимізацію соціальних процесів, а запобігання злочинів сприймається як «побічне» явище, що супроводжує поліпшення соціального клімату, то спеціально-кримінологічні заходи спочатку спрямовані на боротьбу зі злочинністю, виявлення, мінімізацію та усунення її причин та умов.

Зважаючи на кримінологічну неоднорідність злочинів, що входять до категорії організованого шахрайства, було б помилково говорити про наявність універсальної моделі їх запобігання.

У зв'язку з цим вважаємо за можливе оцінити загальну стратегію його запобігання та визначити тактику профілактики окремих видів організованого шахрайства.

Серед стратегічно важливих заходів запобігання шахрайству, що вчиняється організованими групами та злочинними організаціями, необхідно виділити такі:

- спостереження, оцінка та статистичний вимір організованого шахрайства. Як зазначають експерти, на результативність запобіжної діяльності впливають недоліки її інформаційного забезпечення. Зокрема не можна визнати повним первинний облік групових злочинів, а також осіб, причетних до організованого шахрайства. У статистиці відображається участь особи у злочинній групі, активність її злочинної діяльності, але не враховується раніше вчинені ним злочини у складі організованої групи чи злочинної організації, тоді як саме ця інформація впливає на оцінку стійкості організованої злочинності. Щодо учасників злочинного формування, які раніше вчиняли групові злочини, повинні бути розроблені особливі заходи профілактики, спрямовані на запобігання їх входженню до нових груп.

На спеціалізовані відділи із запобігання організованій злочинності слід покласти також обов'язок виявляти, ставити на облік та здійснювати нагляд за особами, раніше засудженими за шахрайство. Крім того, слід проводити облік осіб, які перебувають у злочинних формуваннях або причетних до їх діяльності. Цей захід матиме як інформаційне, так і попереджувальне значення, оскільки вра-

ховані особи будуть обізнані у тому, що з ними ведеться спостереження [1, с. 160].

– створення на основі аналізу кримінальної обстановки та умов, що об'єктивно перешкоджають здійсненню організованого шахрайства. У цьому напрямку заслугоує на увагу організація фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі криміногенного або віктимогенного ризику; контроль за операціями з грошима, особливо з використанням офшорних компаній, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробка інформаційних листів з описом сучасних схем шахрайства та ін.;

– обмін інформацією, що є у правоохоронних органах, про криміногенні фактори з недержавними та іншими органами, громадськими організаціями;

– технічна та інформаційна оснащеність підрозділів, що займаються боротьбою з організованою злочинністю;

– підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів.

Як відомо, якість роботи правоохоронних органів залежить від того, наскільки вони мобільні та інтегровані, який професійний рівень їх співробітників, як поставлена координація та взаємодія між ними та іншими правоохоронними органами.

Розгляд діяльності правоохоронних органів як суб'єктів профілактики організованих шахрайств слід розпочати із групи заходів, вкладених в усунення негативного впливу зовнішніх чинників.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження, Окружко В.Ю. пропонує наступний комплекс таких заходів: пошук нових, ефективніших видів індивідуального на учасників злочинів з корисливою орієнтацією; індивідуалізація профілактики з урахуванням витоків, установок та специфіки механізму корисливої поведінки; коригування принципів профілактичної діяльності; розробка методики профілактичного впливу на осіб, які мають корисливу орієнтацію та ін. [2, с. 48].

Результати дослідження показали, що основною проблемою профілактики шахрайств є відсутність необхідної спеціалізації підрозділів МВС при організації та здійсненні профілактики злочинів, серйозною проблемою є також слабка взаємодія між суб'єктами профілактики, а також відсутність єдиного координуючого органу та ефективної системи контролю за виявленням та розслідуванням організованих злочинів.

Ефективному запобіганню шахрайства, скоєного у складі організованої групи, сприяє зміцнення кадрового складу, ретельний відбір фахівців, оцінка кваліфікації та рівня професіоналізму працівників та оперативне виявлення фактору корупції. Для запобігання професійній деформації працівників правоохоронних органів слід, серед іншого, підвищувати рівень їхнього матеріального благополуччя за рахунок збільшення розміру зарплати та надання соціальних пільг.

Важливим напрямом у запобіганні організованому шахрайству мають стати заходи, спрямовані на покращення контактів правоохоронних органів із засобами масової інформації. Інформування населення про найпоширеніші прийоми шахрайства має стати одним із найважливіших напрямів співробітництва [3, с. 293].

Про користь, яку приносить така взаємодія та рекомендації співробітникам поліції щодо взаємодії зі ЗМІ, говорив німецький криміналіст В. Гай у своїй роботі «Попередження злочинів». Ніякі інститути не є настільки ефективними у сфері освіти громадськості як ЗМІ, які величезно впливають на суспільну свідомість.

Проте прес-центри правоохоронних та судових органів обмежуються тим, що повідомляють сукупі статистичні відомості або інформацію про конкретні події та факти злочинної діяльності без необхідних коментарів.

З урахуванням неоднорідності організованого шахрайства слід розглянути низку профілактичних заходів, виділених на основі специфіки окремих видів:

– кримінологічне запобігання організованого шахрайства у побутовій сфері;

– профілактика шахрайства у кредитно-фінансовій сфері;

– профілактика шахрайства у сфері підприємницької діяльності.

Запобігання побутового шахрайства, що здійснюється організованими групами, крім зазначених вище заходів, включає:

– здійснення заходів, спрямованих на інформування населення (особливо неповнолітніх та пенсіонерів) про способи та прийоми здійснення побутового шахрайства, адреси та телефони правоохоронних органів, правозахисних організацій та служб довіри;

– облік та нагляд за особами, які раніше вчиняли злочини у складі організованої групи або злочинного організації, а також за особами, раніше засудженими за шахрайство.

У рамках профілактики фінансового шахрайства слід приділити особливу увагу наступним завданням:

– зміцнення взаємодії держави та фінансових установ у сфері виявлення фактів здійснення незаконних фінансових операцій; створення цілодобового багатоканального нагляду за операціями у режимі реального часу, запровадження системи блокування сумнівних операцій;

– підвищення ефективності роботи податкових та інших контролюючих органів щодо виявлення «фінансових пірамід»;

– запровадження загальної для всіх фінансових організацій та державних фінансових установ інформаційної системи виявлення ознак шахрайства у каналах дистанційного обслуговування, карткового, кредитного та внутрішньобанківського шахрайства [4].

Серед спеціально-кримінологічних заходів запобігання комп'ютерного шахрайства слід виділяти:

– створення спеціалізованих центрів збору та аналізу інформації про факти шахрайства в Інтернеті. Діяльність подібних організацій повинна бути орієнтована не стільки на констатацію злочинних посягань, скільки на вироблення дієвих профілактичних заходів [5, с. 15].

Одним із напрямків діяльності цих центрів мають стати збір інформації про потенційно небезпечні об'єкти та їх блокування;

– організація підбору, навчання та інструктажу працівників служб комп'ютерної (інформаційної) безпеки суб'єктів господарювання;

– впровадження програми навчання громадян основам комп'ютерної безпеки під час виробництва фінансових операцій через інформаційні мережі, спілкування у соціальних мережах та ін., інформування через ЗМІ про нові види комп'ютерного шахрайства;

– розробка та використання спеціального програмного забезпечення, у тому числі антивірусних програм або програм ідентифікації користувача;

– розширення системи спеціалізованих відділів, що займаються комп'ютерними злочинами, та формування єдиної державної бази Інтернет-шахраїв.

Спеціально-кримінологічна профілактика шахрайства у сфері підприємницької діяльності має включати:

– створення механізму оперативного реагування на шахрайство у сфері підприємницької діяльності через блокування активів шахрайських компаній та зупинення їх діяльності;

– ведення податковими органами інформаційної бази про підприємців, раніше судимих за шахрайство, та зазначення таких відомостей у вивісці з ЄДРНОО;

– розвиток системи громадських порталів, що ведуть реєстр неблагонадійних господарюючих суб'єктів.

Як зазначають фахівці, найбільші віктимологічні ризики мали інвестиційні проекти, капітальне будівництво, закупівельна діяльність, фінансові операції, збут готової продукції, логістика та транспортні послуги, операції з готівкою та благодійність. На рівень віктимності підприємств впливали і такі фактори, як наявність довгострокової стратегії розвитку бізнесу, розмір компанії (чим вона менша, тим вищі ризики), орієнтація на зовнішній ринок, кількість виявлених раніше корпоративних злочинів та ін.

Як заходи протидії корпоративному шахрайству слід назвати:

- створення чи оптимізація діяльності існуючих на підприємстві служб економічної безпеки;
- вдосконалення роботи служби внутрішнього аудиту;
- перевірка даних про співробітників при влаштуванні на роботу;
- повідомлення до правоохоронних органів про факт корпоративного шахрайства та притягнення винного до кримінальної відповідальності.

Загальну стратегію спеціально-кримінологічного запобігання організованого шахрайства становлять такі

заходи: удосконалення системи статистичного аналізу; доповнення офіційної статистики даними про осіб, які раніше вчиняли злочин у складі організованих груп або злочинних організацій; організація фінансового моніторингу за діяльністю суб'єктів господарювання, що перебувають у групі ризику; контроль за операціями з грошима офшорних підприємств, створення порталів правової допомоги жертвам шахраїв; розробка інформаційних листів з описом сучасних схем шахрайства та ін.; технічна та інформаційна підтримка підрозділів, що займаються боротьбою з організованою злочинністю; підвищення ефективності роботи правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування організованих злочинів.

Тактичні заходи протидії організованому шахрайству диференціюються залежно від спрямованості та кримінальної спеціалізації злочинних груп. Серед них виділяються: кримінологічне запобігання організованого шахрайства у побутовій сфері; профілактика шахрайства у кредитно-фінансовій сфері; запобігання комп'ютерного шахрайства; профілактика шахрайства у сфері підприємницької діяльності, запобігання корпоративному шахрайству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернишов Г.М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2016. 246 с.
2. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2-х кн. / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужа. К. : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
3. Британська О.В. Поняття, напрями та заходи запобігання злочинності неповнолітніх в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 292-294.
4. Запобігання фінансовому шахрайству URL: http://dis-group.ru/solutions/security_solutions/anti_fraud/
5. Таран Т.Г. Загальносоціальні заходи запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Т. 2. Вип. 6. С. 215-220.